

SOBRE LA QUALITAT DE LA LLENGUA CATALANA
A L'EDAT MODERNA: TRES VERSIONS
MALLORQUINES DE LA *REGLA*
DE SANT AGUSTÍ

I. INTRODUCCIÓ¹

Com ha afirmat Josep Massot i Muntaner, «vivim encara, massa sovint, del mite de la Decadència, segons el qual des de finals del segle xv s'hauria acabat tot, substituït pel castellà triomfant, i que no hauria tornat florir, per una mena de generació espontània o per un bell miracle, fins al Romanticisme» (Massot 1985: 13). Així doncs, tot i que, almenys teòricament, el mite de la Decadència es troba ja superat, molts estudiosos segueixen bandejant encara aquest moment de la nostra història lingüística, i és per aquest motiu que els treballs d'investigadors com Schmid (1988), Rafanell (1999, 2000), Nadal (1992) o Ferrando (1999) són especialment meritoris: desfer malentesos i tombar idees preconcebudes arrelades de fa temps és difícil i, sovint, molest.

Aquest estudi se situa ben intencionadament a l'ombra dels treballs esmentats, però amb una matisació: no estudiaré obres impreses ni textos de caràcter literari, sinó que l'objecte de la meua anàlisi seran tres versions mallorquines de la *Regla de Sant Agustí* conservades al monestir de Santa Elisabet, a Palma. Aquests textos cobreixen tot l'arc temporal de l'Edat Moderna i palesen una evolució no tant del sistema lingüístic com del model de llengua «correcta», lligada inevitablement a canvis en la percepció o recepció dels textos (hom modifica un escrit quan el considera difícil d'entendre, arcaic o «passat de moda»). Hem de recordar que «la història de la llengua és la història de la fixació d'un determinat model de llengua correcta, i també la història de com es produeix la identificació d'una comunitat lingüística amb aquell model de llengua que li ha estat imposat» (Feliu & Juher 1999: 8).

1. Vull expressar el més profund agraïment a l'amic i savi mossèn Josep Estelrich Costa, gràcies al qual he tingut accés al manuscrit analitzat aquí. Sense el seu ajut i col·laboració incondicionals l'estudi que ara es presenta no hauria estat possible. També vull agrair a Joan Miralles, Albert Hauf, Antoni Ferrando i Albert Rossich els seus valuosos comentaris i suggeriments. Els possibles errors, però, només són responsabilitat de qui signa aquestes línies.

La comparació d'aquestes tres versions, doncs, proporciona dades sobre l'evolució dels models de llengua i el «to» que reben,² és a dir, sobre les característiques del model i de la seva interiorització.

2. ELS MANUSCRITS DE LA *REGLA DE SANT AGUSTÍ*

Una regla és una norma escrita que ordena i regula la vida dels religiosos o religioses d'un monestir amb vista a l'observança dels consells evangèlics. És un exemple de registre eclesiàstic i, concretament, de text destinat a la lectura pública, en veu alta, normalment durant el dinar en comunitat. La *Regla* és ben explícita en aquest sentit: «E perçò que totes vosaltres en aquest petit llibre axí com en spill vos pugau remirar e res per oblit no sia de les coses contengudes demunt lexat, sia entre vosaltres cade semmana una vegade llegit» (Arxiu del Monestir de Santa Elisabet [AMSE] 2I.2, 17v.15-18r.8).

Els manuscrits analitzats provenen, com ja he esmentat, de l'arxiu del monestir de Santa Elisabet, de Palma.³ La primera versió de la *Regla* (que citaré en aquest treball com R1) porta la signatura AMSE 2I.1, i es tracta d'un volum compost per 18 fulls de pergamí més un de paper, enquadernat modernament en pell i amb tancador. Amida 195mm × 145mm. La lletra és cursiva de tipus humanística librària. No hi consta l'autor ni la data, però hom pot situar-lo cronològicament entre els últims anys del segle xv i el primer terç del xvi, ja que l'actual monestir de religioses jerònimes neix el 1485.⁴ L'aparició de la conjunció copulativa *i* és un altre indicatiu que permet situar l'obra ja en el segle xvi.⁵ No presenta títol explícit, ni el nom de l'autor.

La segona de les versions és AMSE 2I.2 (citada R2). El manuscrit, sense títol, és un volum de 185mm × 140mm, enquadernat en pell i format per 4 fulls de paper (en blanc) més 19 de pergamí. L'enquadernació és moderna. No hi consta l'autor o autora, però sí la data al colofó: 1640.

Finalment, el tercer dels manuscrits porta la signatura AMSE 2I.3 (citada R3). És un volum enquadernat en pergamí i compost de 5 fulls de paper en blanc seguides

2. Amb paraules de Rafanell & Valsalobre (1999: 138): «Confondre un canvi lingüístic genèric amb el "tono" que imprimeixen els cultes al patró que faran servir per a l'escriptura creiem que ha estat una de les grans il·lusions dels sentits de la nostra història lingüística».

3. Vegeu el treball cabdal d'Estelrich (2002) per a una contextualització històrica dels textos.

4. Hi ha també una relació evident del nostre document amb la Regla emprada pel monestir de Santa Margalida, també de Palma, on el 1520 aproximadament fou elaborada una nova versió del text.

5. El *DCVB* documenta per primer cop aquesta forma el 1497, a *Lo sompni de Johan Johan*, i amb posterioritat el 1546, a la *Crònica de Pere IV*, i el 1561, al *Procés o disputa de viudes y donzelles*.

de 16 fulls de paper que contenen el text estudiat. Amida 210 mm x 125 mm i té una portadella on figura el títol explícit (*Regla de Sant Augustí de las Monjes del Monestir de Sant Hierònim*), l'autor (*Escrit per Pere Juan Pizà, prevere*) i la data (*añy de 1734*).

3. ANÀLISI LINGÜÍSTICA

Fer una anàlisi exhaustiva de la llengua dels textos és una tasca que ultrapassa les possibilitats d'un estudi com aquest; tot i això, intentaré dur a terme una caracterització dels trets lingüístics més destacats que hi apareixen. La meua intenció és fer palès que, tot i la castellanització i la dialectalització progressives, la llengua d'aquests textos és més aviat genuïna. Per dir-ho amb paraules d'August Rafanell, són molts els «textos probatoris de l'existència d'un català, diguéssim, referencial. L'espantall de la Decadència ens ha privat de valorar una llengua i un estil que, lluny del dialectalisme reflex, es van estructurar des d'una alta voluntat expressiva» (Rafanell 1999: 86).

3.1 *Grafies*

Tractant-se de textos escrits per parlants del mateix dialecte i amb un grau de formació més aviat semblant, és lògic que els canvis no siguin excessivament estridents. A més, l'aparició de la impremta i la progressiva difusió del llibre afavorí la normativització de la llengua, observada no únicament en les grafies.⁶ Amb el segle XVIII i la pèrdua de poder polític s'accelera el procés de ruptura amb la tradició ortogràfica i gramatical pròpia i la castellanització progressiva dels parlants, almenys entre les classes més cultes, fet que explica la divergència de les solucions ortogràfiques de la versió de 1734.

3.1.1 Oclusiva velar sorda

En posició final la grafia majoritària a R1 és *-c*. En canvi, R2 i R3 usen normalment *-ch*. R1: *dic* (7r.10, 7v.13), *càstic* (10r.4), *loc* (10v.3, 11v.2), *càrrec* (13v.11-12), *prec* (14v.16), *doncs* (5r.3). Però: *loch* (8r.19), *públich* (8v.19), *richs* (3v.5), *fástig* (3v.9).

6. Per al paper cabdal que tengué la impremta vegeu entre d'altres Schmid (1988), Ferrando (1999) i Rafanell & Valsalobre (1999).

Mostres de R2: *richs* (2v.13, 3r.5), *lloch* (6v.12, 8r.18, 11r.2, 11v.13), *públich* (9r.3); *càstich* (10r.7-8), *càrrech* (14r.7, 16v.3), *prech* (15r.14), etc. Tanmateix, però, hi ha alguns exemples de *-c* final: *dic* (7r.4, 7r.18), i de la grafia *-g*: *fâstig* (2v.18).

Mostres de R3: *poch* (3r.8), *antich* (6r.16), *entrech* (11v.1). Hi ha un cas amb *-c*: *public* (9r.8).

3.1.2 Nasal palatal

R1 utilitza sempre *ny* (tret d'una excepció: *llúnya* 7v.11) i R2 vacil·la: hi ha deu casos amb *ny*, deu amb *ñ* i un amb *yn* (*meynspresant* 3v.4, perfectament explicable ja que és un compost de *menys*, mot pronunciat [méjns] en català de Mallorca); finalment, R3 empra gairebé sempre la grafia espanyolitzant *ñ*, excepte al mot *dañy* (R3: 6r.5), en posició final: *Senyor* (R1: 2r.17) / *Señor* (R2: 1r.18 / R3: 1v.3); *pertanyents* (R1: 2v.5) / *pertañents* (R2: 1v.7); *companyones* (R1: 3r.17-18) / *compañones* (R2: 2v.7) / *compañia* (R3: 2v.13); *vergonya* (R1: 15r.2-3) / *vergoña* (R2: 15r.18).

Novament veiem com la versió intermèdia de 1640 fluctua entre el seguiment dels models classicitzants i la incorporació de solucions noves. El text més tardà empra sense cap tipus de mirament la grafia castellana: els usos i les habituds medievals o medievalitzants ja restaven molt lluny per a l'autor de la tercera versió de la *Regla*.

3.1.3 Lateral palatal

El primer dels textos empra majoritàriament *l* en posició inicial, tot i que no sempre, i *ll* en posició medial i final, manifestant ja una tendència difícil d'aturar: *legim* (2v.10), *lurs* (3v.17), *letres* (10v.4), *loc* (10v.3), però *llur* (3v.15); *ella* (2v.9), *aquell* (2v.19), *ergullosos* (3v.6), *orelles* (5r.8), *spill* (17r.8).

A R2 la grafia majoritària és *ll*, amb trenta-quatre aparicions: *vullau* (1r.4), *aquella* (1v.3), *argullar* (2v.4-5), *llissó* (4v.2), *lloch* (11r.2). Tot i això, trobam també la grafia *l* en posició inicial, medial o final en set ocasions: *legim* (1v.13), *vulau* (4r.6), *legiu* (4r.8), *leveu* (4v.2), *trebals* (5r.7), *lexàveu* (9r.12-13), *lexade* (11r.15), *lavades* (12v.9).

Finalment, R3 utilitza sempre la grafia *ll*: *fillas* (1v.7), *llitg* (1v.18), *vullen* (2r.10), *llaços* (3v.3), *ulls* (7v.6).

3.1.4 Africada palatal sorda

R1 i R2 usen la grafia *g* o *tg* en posició final; R3 utilitza normalment la grafia *tx* en posició medial i final. En cap cas trobam la grafia castellana *ch*, que no té tradició en català de Mallorca: *desig* (R1: 51.9 / R2: 4v.7) / *desitx* (R3: 15v.17); *desitg* (R1: 12v.14 / R2: 12v.12) / *llitg* (R3: 1v.18); *dixosa* (R3: 15v.3); *atxacosas* (R3: 51.7).

3.1.5 Conjunció copulativa

R1 usa en quatre ocasions la grafia *y*, i un cop *i*. La segona de les versions utilitza dues vegades *i* i en quatre casos *y*; tot i això, la conjunció habitual en ambdós textos és la medieval *e*. A R3 la grafia sempre és *y*.

3.1.6 Grafies llatinitzants

Com és d'esperar, R1 i R2 fa un ús molt elevat d'aquestes grafies, i R3 tendeix en part a modernitzar-les i a simplificar-les, però no de manera sistemàtica: *sanct* (R1: 2r.1 / R2: 1r.2) / *sant* (R3: 1r.4), *peccat* (R1: 7v.10 / R2: 7v.7) / *pecat* (R3: 9v.10), *deffalimnt* (R1: 17v.1 / R2: 18r.13-14), *temptació* (R1: 17v.2 / R2: 18r.17) / *tentació* (R3: 16v.13).

2. FONÈTICA

2.1 Vocalisme

R1 i R2 són més conservadors quant a l'evolució de les vocals, mentre que R3 es troba en un estadi més evolucionat, no tant en relació al sistema com a la representació dels canvis en l'escrit. Aquestes són les característiques fonètiques més destacades quant al vocalisme:

Canvis de timbre de les vocals a causa d'assimilacions o de dissimilacions. Les assimilacions són poc freqüents: *desordonada* (R1: 7v.8 / R2: 7v.5), *vostro* (R1: 16r.5 / R2: 16v.8 / R3: 6v.11), *volentorosament* (R1: 16v.1 / R2: 17r.6-7). Pel que fa a les dissimilacions podem esmentar *distributió* (R1: 2r.18) / *destríbució* (R2: 1v.1), *ergullosos* (R1: 3v.6) / *argullosos* (R2: 2v.14), formes que no apareixen a R3.

Distinció general entre *o* / *u* àtones, malgrat que hi ha alguns casos de tancament de la *o* en contacte amb una *i* o una *u* normalment tòniques: *custuma* (R1: 8v.7 / R2: 8v.8) / *custum* (R3: 6r.13), *hubert* (R1: 9r.17 / R2: 9r.14), *corrompuda* (R1: 9r.17-9v.1 / *corrupuda* (R2: 9v.3); *purugues* (R1: 16r.16 / R2: 17r.4). Hi ha, però, altres casos on es manté la distinció: *comunes* (R1: 2v.4) / *comunas* (R2: 1v.5 / R3: 1v.10).

Aparició a R3 de les formes del verb *tenir* i dels seus derivats, com també del verb *venir*, amb *i* al radical: *tingueu* (1v.8), *tingudes* (3r.6), *obtingut* (3r.18), *detingut* (8r.14), *vingudas* (5r.16). Però: *tengueu* (7r.15), *tengan* (5r.7).

El grup àton *-gua* es conserva en gairebé totes les posicions: *guardau-vos* (R1: 7r.8 / R2: 7r.2) / *guardar* (R3: 15r.16), *lengua* (R1: 7v.6) / *llengua* (R2: 7v.3).

La *a* àtona final dels esdrúixols acabats en *-ia* no cau mai, contràriament al que ocorre en català de Mallorca actual: *supèrbia* (R1: 3r.9 / R2: 2r.16, R3: 2v.10), *abstinència* (R1: 4v.14 / R2: 4r.11) / *abstinència* (R3: 3v.16), *església* (R1: 8r.18) / *iglésia* (R2: 8r.18 / R3: 1r.5).

Cap de les tres versions no presenta casos de iodització: *ulls* (R1: 7v.7 / R2: 6v.18 / R3: 6v.16).

2.2 Consonantisme

En general, el consonantisme dels textos no presenta grans innovacions ni trets sorprenents. En podem destacar les característiques següents:

Testimonis de la pronunciació africada de la palatal sonora, bàsicament en els verbs acabats en *-ejar*, que són pronunciats *-etjar*. Exemples de R1: *desitjar* (7r.12), *desitge* (7r.16); però: *cobejar* (7r.12), *corregides* (8v.11). Finalment, el més modern dels textos, R3: *desitjar-los* (7r.9), *desitjadas* (7r.10), *corregida* (9r.7).

Aparició de la *r* analògica en els verbs de la segona conjugació acabats en *-re* únicament en la versió de 1734: *vèurer-vos* (2v.12), *bèurer* (4v.1), *comèter* (8r.17), *rèbrer* (9v.15), *càurer* (16v.11).

Conservació en els dos primers textos de la *n* etimològica tant en la formació del plural en mots paroxítons com en el singular: *sobiran esguardador* (R1: 8v.1 / R2: 7v.17), *hòmens* (R1: 7r.11, 7v.14 / R2: 7r.5, 7r.12, etc.).

Casos de conservació del so etimològic [z] en posició intervocàlica a R1 i a R2: *presar* (R1: 3v.12 / R2: 3r.3), *meynspresant* (R1: 4r.10 / R2: 3v.14), que juntament amb el cas anterior són clars exemples de medievalismes.

Les dues primeres versions no mostren l'aparició de la *d* epentètica: *volrran* (R1: 4v.7) / *volran* (R2: 4r.2), *porà* (R1: 5r.1 / R2: 4r.16).

Un cas d'assimilació consonàntica el trobam a *setmana* (R1: 17r.12) / *semmana* (R2: 17v.4 / R3: 16v.4).

L'adverbi *on* rep una *t* adventícia, com sovint esdevé en mallorquí actual (sobretot en els registres més informals) a R3: *hont* (4r.3). R1 i R2 no presenten cap cas d'aquest fenomen: *hon* (R1: 17r.12 / R2: 18r.5).

Geminació de la *g* en el grup *gl*, que passa a *ggl* (grafiat *tgl*) a R1 i R2: *setgla* (R1: 3r.15 / R2: 2v.5), paral·lelament al que ocorre actualment en català oral de Mallorca.

3. MORFOSINTAXI

3.1 *Morfosintaxi nominal*

3.1.1 Gènere i nombre de substantius i adjectius

En general, R1 i R2 segueixen els sistemes clàssics, malgrat que sovint se'n separen. La tercera de les versions s'acosta molt més als usos actuals; així doncs, trobam alguns casos de mots que no coincideixen en gènere amb el català actual: *amor desordonada* (R1: 7v.8 / R2: 7v.5), *custuma* (R1: 6v.1-2 / R2: 8v.8), *forts* (R1: 5v.1 / R2: 5r.2) té una única terminació per al masculí i el femení, com en català medieval. R3, en canvi, empra sistemàticament les formes masculines, com fa el català actualment: *lo amor* (14r.16), *el costum* (4v.9).

R1 i R2 coincideixen novament pel que fa a la formació del plural dels mots derivats dels antics esdrúixols llatins: *hòmens* (R1: 7r.11 / R2: 7r.5), no documentat a R3.

3.1.2 Formes de l'article

Els dos primers textos de la *Regla* empen sempre la forma plena *lo*, *los* de l'article masculí, i la forma reforçada *el*, *la* no hi apareix: *lo proïsme* (R1: 2r.5 / R2: 1r.6); *lo monestir* (R1: 2r.9 / R2: 1r.19); R3 usa generalment la forma moderna *el*, però en alguna ocasió trobam *lo*: *el monestir* (1r.15), *el sustento* (1v.12); *el món* (3r.6), *los seus béns* (3r.16-17), *lo oratori* (4r.1).

3.1.3 El *lo* neutre

Les dues primeres versions gairebé no presenten exemples d'aquesta construcció castellanitzant: *lo que necessari los serà* (R1: 3r.4 / R2: 2r.11), *lo que haurà necessari*

(R1: 11r.7). En canvi, R3 l'usa força: *lo que fora no podian conseguir* (2r.14-15), *tot lo necessari* (2r.16), *tot lo referit* (6v.17), etc.; però: *allò per el qual és fet* (4r.2-3).

3.1.4 Possessius

R1 i R2 empen les formes reduïdes *son, sa*; quant a les formes plenes, hi apareix *mies, seu, seus, sua* i *nostre, vostre, vostres*. No s'hi troben formes amb assimilació de la final a la tònica. En canvi, el text de 1734 emprà molt la forma *mias* (1v.8, 2v.12, etc.) i *sua, suas* (3v.5, 3v.7, 5r.12, etc.), i vacil·la quant a l'ús de les formes amb assimilació o sense assimilació, tot i que predominen les primeres: *nostro* (16r.1, 16v.6), *vostro* (6v.11), *vostros* (10r.7); però *vostres ohidos* (4v.11-12). També hi trobam *vòstron, nòstron: nòstron pare Sanct Augustí* (1r.2-3), *vòstron cor* (1v.2, 4r.10), *vòstron enteniment* (7v.18), etc.

Un altre tret destacat és l'ús dels possessius plens davant del nom i sense determinant a R3: *per mà de vostra prelada* (1v.10-11), *domau vostra carn* (4r.17), etc. Aquesta tendència ja és present a les seves antecessores, però molt atenuada: *per la vostre president* (R1: 2v.6-7 / R2: 1v.9-10), etc.

La forma *llur* apareix sovint a la versió del segle XVI i a la del XVII, però no a la de 1734: *en llur malaltia o necessitat* (R1: 3r.3 / R1: 2r.10) / *la sua emfermedat y necessitat* (R3: 2r.17), *llur pobressa* (R1: 3r.5 / R2: 2r.12-13) / *la sua pobreza* (R3: 2r.18).

3.1.5 Demonstratius

Les dues primeres versions empen regularment la forma *aquest, aquesta*, i no *est*. R3, en canvi, utilitza de manera habitual *est, esto, esta*, tot i que també emprà en alguna ocasió *aquest*: «Car aquests dos mananents nos són principalment donats, e perquè aquestes coses següents manen observar a vosaltres» (R1: 2r.6-8 / R2: 1r.6-9); «perquè estos son los manaments a nosaltres principalment donats, y estas són las cosas que vos manam observar a las qui viviu y habitau en el monestir» (R3: 1r.11-15).

Cal esmentar l'aparició en el text de 1734 de la forma *aqueix*, inexistent en les versions anteriors: «e perçò que totes vosaltres en aquest petit llibre axí com en spill vos pugau remirar» (R1: 17r.7-9 / R2: 17r.16-18); «Y perquè en aqueix llibre vos pugueu mirar com en un mirall» (R3: 16r.18-19).

3.1.6 Indefinites

Les dues versions més antigues resten fidels als models clàssics i medievals, mentre que la *Regla* de 1734 palesa una modernització evident, tot i que no completa: «haver *alguna cosa* pròpia» (R1: 2v.2-3 / R2: 1v.3-4); «*niguna cosa* pròpia» (R3: 1v.8); «Mas sia donat a *cascona* segons necessari serà a ella [...] e de aquellas era a *casquí* distribuït» (R1: 2v.8-11 / R2: 1v.11-16); «antesbé a *cade una* se don segons y conforme haurà menester [...] y se destribuyhian a *cadequal de ells*» (R3: 1v.15-21.3); «*ninguna* no i fasse *res* sinó ço per què és instituït» (R1: 4v.3-4 / R2: 3v.15-17); «*niguna* fasse *altre cosa* sinó allò per el qual és fet» (R3: 4r.1-3).

3.1.7 Relatius

Els criteris d'utilització de les formes dels relatius s'avenen amb els usos del català de Mallorca oral actual (vigent almenys fins fa algunes dècades): *vosaltres qui sou constituïdes en lo monestir* (R1: 2r.8-9 / R2: 1r.10) / *las qui viviu y habitau en el monestir* (R3: 1r.14-15), *aquellas que alguns béns propis havien* (R1: 2r.13-14 / R2: 1v.17-18) / *las qui vivint en el món tenian alguns béns* (R3: 2r.8-9), *aquelles que res no aportaren al monestir* (R1: 2v.17-18 / R2: 2r.3-4) / *las qui vivint en el món no tenian alguns béns* (R3: 2r.11-12), *la lliçó qui us serà ordinàriament llegide* (R1: 5r.5 / R2: 4v.2-3) / *la lliçó que segons el costum se llitg* (R3: 4v.9).

Sí hi ha un canvi regular de R3 respecte de R1 i de R2 pel que fa a *què*, esdevingut *el qual*: *ço per què és instituït* (R1: 4v.4 / R2: 3r.17) / *allò per el qual és fet* (R3: 4r.2-3).

3.1.8 Adverbis. La negació

Les dues primeres versions de la *Regla* prefereixen els adverbis clàssics. El text de 1734, en canvi, modernitza les formes, i la pressió del model espanyol sovint decideix la tria: *enaprés* (R1: 2r.5 / R2: 1r.6) / *després* (R3: 1r.11), i també *después* (R3: 8r.15), *ans* (R1: 2v.3 / R2: 1v.5) / *antesbé* (R3: 1v.9) i *antes* (R3: 2v.1), *tantost* (R1: 14r.10 / R2: 14v.7) / *ab tota presteza* (R3: 13r.11), *casquin dia* (R1: 13v.6 / R2: 14r.2) / *cade dia* (R3: 12v.9), *yamés* (R1: 14v.12 / R2: 15r.9) / *nunca* (R3: 7), etc.

Altres exemples: *menys* (R1: 6v.10 / R2: 6v.4) / *menos* (R3: 6v.8). No es troben en cap dels textos les formes *manco*, *almanco* ni la medieval i posteriorment dialectal *pus*.

Per a fer la negació, R1 i R2 empren el reforç *pas* en alguns casos, cosa que no fa la més moderna de les versions estudiades: *no pas igualment a totes* (R1: 2v.7 / R2: 1v.10) / *no igualment a todas* (R3: 1v.13).

Els quantificadors indefinits *mai*, *ningú*, *cap*, *gens*, *res*, *pus*, *tampoc* porten sovint, quan tenen sentit negatiu, una partícula negativa de reforç, que pot ser *no*, *pas*, etc., segons el dialecte. R1 i R2 en fan ús habitual: *nenguna no obre* (R1: 11v.4 / R2: 11v.15-16), *aquelles que res no aportaren* (R1: 2v.17-18 / R2: 2r.4). En canvi, R3 no usa aquest reforç, poc habitual en català de Mallorca col·loquial: *las qui vivint en el món no tenian alguns béns* (R3: 2r.11-13), *o per axò ha de pendre algun gènere* (R3: 3-4), *ninguna se rèpia* (R3: 11r.18).

3.1.9 Preposicions i conjuncions

La modernització que del text primitiu fa R3 demostra que el poble ja no entenia, o trobava molt lluny, molts connectors i preposicions clàssics presents a R1 i a R2. Vegem-ne alguns exemples: *car* (R1: 2r.6 / R2: 1r.7) / *perquè* (R3: 1r.11), *puys* (R1: 6v.4 / R2: 15v.1), *mas* (R1: 2v.8 / R2: 1v.11) / *antesbé* (R3: 1v.15), *emperò* (R1: 3r.11 / R2: 2r.10) / *però* (R3: 2r.11).

Els usos de *per* i *per a* vacil·len en tots tres textos, encara que R1 i R2 tendeixen a emprar *per* davant d'infinitiu, i R3 *per a*, no de manera sistemàtica: *per a cantar* (R1: 4v.13 / R2: 4r.9), *per honrar-las* (R1: 6r.3 / R2: 5v.6), *per obtenir sanitat* (R1: 12v.11 / R2: 13r.6), *llaços per a destruir-las* (R3: 3v.3-4), *per agradar a lo que no és lícit* (R3: 17v.16-17), *per concervar-los limpios* (R3: 10r.10), etc.

3.1.10 Pronoms

Les formes dels pronoms personals forts són les clàssiques a tots els textos, i mai no hi apareixen les vulgars *noltros*, *voltros*. En els pronoms personals febles es dona una alternança, en posició proclítica preconsonàntica, de les formes plenes (*se*, *me*, *vos*) i de les invertides i reduïdes (*em*, *us*): *se mostren desonestes* (R1: 7v.6 / R2: 7v.4), *us sian donades* (R1: 11r.1 / R2: 11r.10-11), *vos es donat* (R1: 11r.18 / R2: 11v.11), *vos prech* (R1: 14v.16 / R2: 15r.14). R3, en canvi, utilitza normalment les formes plenes: *se tengan per dïxoses* (2v.7-8), *vos han de dar* (10r.16), *vos conaxareu* (11r.12). No hi trobam mai *us*.

És destacable també que R1 i R2 empren el pronom en funció de complement directe *ho* i la variant *u*, més acostada a la pronúncia, però mai no el vulgar *heu*: *axí ho legim* (R1: 2v.10) / R2: 1v.13), *vulla-ho manifestar* (R1: 8v.16 / 8v.17). El text

del segle XVIII, en canvi, usa sempre *lo: la enfermedad lo demane* (R3: 12r.1), *si no lo feys* (R3: 3r.1), *ni lo tengan per cosa injusta* (5r.3-4).

3.2 Morfosintaxi verbal

En general les tres versions coincideixen en la morfologia verbal, amb moltes formes arcaiques conservades fins fa poc en el parlar de Mallorca. És molt destacable, tot i que no és un fet de caràcter excepcional,⁷ l'alternança de timbre vocàlic *eli* al radical dels verbs *tenir* i *venir* o dels seus derivats, present a totes les versions, i molt especialment a R3. Així doncs, la regla és l'aparició de la vocal *i*: *detingua* (R1: 6v.4 / R2: 6r.15) / *tingueu* (R3: 1v.8 / 6v.13-14), etc. Però: *tengudes* (R3: 2v.15).

3.2.1 Formes no personals

Cal destacar que R3 sempre presenta la *-r* final ultracorrecta en els verbs de la segona conjugació: *bèurer* (4v.1), *comèter* (8r.17), *vèurer* (15r.16), *rèbrer* (9v.15). Però *pendre* (10r.18). D'altra banda, R2 canvia sistemàticament l'infinitiu *mester* de R1 (6v.3, 9v.12) per *manester*, *menester* (6r.14, 9v.16), més dialectal.

És remarcable la persistència d'infinitius medievals: *presar* (R1: 3v.13 / R2: 3r.3), *perir* (R1: 4r.6 / R2: 3r.17), *oir* (*hoigen*, R1: 5r.8 / R2: 4v.7), *lexar* (*lexade*, R1: 11r.6 / R2: 11r.15). El text de 1734 modernitza tots aquests infinitius: *dexat* (3r.15).

Quant al participi, també trobam a R1 i a R2 formes arcaiques: *han dats* (R1: 3v.17 / R2: 3r.10). No he trobat a cap dels textos gerundis analògics en *-guent*.

3.2.2 Present d'indicatiu

La terminació de la segona i tercera persones del plural del present d'indicatiu és sempre la desinència *-am*, *-au*: *manam* (R1: 2r.8 / R2: 1r.9 / R3: 1r.14), seguint la norma medieval conservada encara a Mallorca. No hi he detectat cap cas d'utilització de la primera persona del singular. Altres exemples d'interès: *veys* (R3: 8r.16), *treys* (R3: 9v.1).

7. Trobam exemples semblants a Busquets (1684), les memòries de l'impressor mallorquí Tomàs Amorós (1740-1800), els rituals de sagraments de la diòcesi de Mallorca (1516-1847), etc.

Hi detectam també altres arcaïsmes, com ara la forma de tercera persona *llitg* (R3: 4v.9).

3.2.3 Present de subjuntiu

Hi apareixen sistemàticament les terminacions arcaïques, esdevingudes dialectals en el parlar de Mallorca. Així, la primera i tercera persones tenen desinència zero, i sovint cau fins i tot la consonant nasal: *Nostre Señor vos do gràcia* (R1: 16v.17 / R2: 17v.8) / *Déu li perdon la sua culpa* (R3: 16v.13), *entrech y qued* (R3: 11v.1), etc.

Altres formes destacades: *vullau* (R1: 2r.13 / R2: 1r.14), *vullan* (R1: 2v.18 / R2: 2r.6), *hajen* (R1: 3v.16 / R2: 3r.9), *puguen* (R1: 5v.14 / R2: 5r.17), *digue, diga* (R1: 7r.17 / R2: 7r.13), *perden* 'perdin' (R3: 3r.17), *fasse* (R3: 4r.2), *estigue* 'estigui' (4v.6), *podresca* (R3: 8v.18), etc. La marca de subjuntiu és, per tant, sempre *a o e*, segons les conjugacions.

Finalment, també es pot trobar a R3 la terminació *-ia*, que demostraria una clara voluntat modernitzadora, ja palesa a les diferents edicions de l'*Spill de la vida religiosa* (Rafanell & Valsalobre 1999: 150): *réynia* (2v.11), *òbria* (10v.17), *rèpia* (11r.19), etc.

3.2.4 Futur

L'única remarca destacable és la manca d'epèntesi a *volran* (R1: 4v.7 / R2: 4r.2) i a *porà* (R1: 5r.1 / R2: 4r.16), tret clarament medieval.

3.2.5 Selecció de l'auxiliar i concordança del participi

La utilització dels auxiliars *ser* i *haver* per formar el participi dels temps composts és un tret típic del mallorquí mantingut de manera habitual fins fa molt poc. Les tres versions aquí estudiades fluctuen quant a l'ús d'un o d'altre auxiliar, tot i que sembla que hi ha una certa tendència per *haver*. Quant a la concordança del participi, tot i la vacil·lació habitual, la tònica general és de realitzar-la. Exemples: *aquelles que han dats lurs béns* (R1: 3r.16 / R2: 3r.10), *ha retudes més* (R1: 5r.19 / R2: 4v.18), *aquelles que seran vengudes* (3r.11 / R2: 5r.9), *als qui són vinguts* (R1: 6r.16 / R2: 6r.6-7), *sereu tornades* (R1: 7r.2 / R2: 6v.13), *segons demunt és estat dit* (9v.11 / R2: 9v.14-15), *serà estada offesa* (R1: 15r.7 / R2: 15v.5-6), [aquelles que] *han arribat* (R3: 3r.19), etc.

3.2.6 Perífrasis d'obligació

Les combinacions que les originen són *haver de* + infinitiu i *deure* + infinitiu. Aquestes són algunes de les que apareixen a R1 i a R2: *deu esser* (R1: 9v.3 / R2: 4v.15), *pensar deuen* (R1: 5v.12-13 / R2: 5r.15-16), *haureu anar* (R1: 6v.18-7r.1 / R2: 6v.12). Exemples de R3: *deus manifestar* (8v.15), *no debuen tenir-lo a mal* (5r.2), *han de voler* (5v.10-11).

3.2.7 Substantivació de l'infinitiu

La substantivació de l'infinitiu és molt característica de R3, més castellanitzat que les altres dues versions: *el denunciar* (8v.1), *el limpijar* (11v.17), etc.

4. LÈXIC

El lèxic no és abundant ni ric, ja que es tracta d'una mostra de prosa instructiva, un reglament que estableix les directrius que han de regir la vida de les monges, per la qual cosa conté termes específics del món religiós i abundants llatínismes. La freqüència de castellanismes és molt baixa a les dues primeres versions, i el lèxic emprat és més tost medieval. Són castellanismes de R1 i de R2: *gravement* (10v.15), *soffrir* (5r.14), *agraviats* (5v.17). Són arcaïsmes palesos, entre d'altres, *perir* (R2: 3r.17), *menyspresar* (R2: 3v.4), *cors* (R2: 13r.1), *spill* (R2: 17v.17), etc.

En canvi, R3 és una vertadera mina de mots castellans: *sustento* (1v.12), *antes* (2v.1), *alcançar* (2v.7), *ditxosas* (2v.8), *atreviau* (2v.14), *a lo alto* (2v.15-16), *apreçio* (3r.8), *hazienda* (3v.5), *gozaven* (3v.9), *pues*, (3v.10), *assentau* (4v.7), *regalo* (4v.11), *ambrients* (4v.12), *enfermedat* (4v.16-17), *robustez* (5r.13), *abrigo* (5r.18), *atxaques* (5v.14), etc.

També se fa difícil parlar de dialectalismes baleàrics en les dues primeres versions, ja que en general evita en tot moment els mots dialectals i col·loquials i utilitza variants formals. Sí que és cert que hi ha algun tret que es podria considerar dialectal, com ara l'aparició de *vostro* (R1: 16r.5 / R2: 16v.8). En canvi, les formes pròpiament supradialectals són molt nombroses, algunes fruit de la pervivència en aquest registre de mots medievals, com per exemple *espill* (R2: 17v.17), *cobetjança*, *costuma*, *delit*, *sutze*, *plasent*, *homaier*, *ensempe*, les conjuncions *car*, *puix*, *jatsesia*, *jatsia*; formes verbals com *perir*, *punir*, *furtar*, *freturar*, ús de *hom* i de *fembra*, utilització dels articles determinats *lo*, *los*, etc., característiques que R3 actualitza: *mirall* (16v.1), *desitjar* (7r.9), *homicida* (13r.8), article *el*, etc.

4. CONCLUSIONS

La llengua de les versions analitzades de la *Regla de Sant Agustí* (almenys dels dos primers textos) és una mostra de prosa catalana de l'Edat Moderna de certa qualitat, que beu dels models medievals i que manifesta una tendència conservadora. No es tracta d'una prosa castellanitzada, ni hi apareixen excessives solucions dialectals: els mallorquinismes són escassos, i cedeixen el seu lloc a expressions comunes. Pel que fa a la *Regla* de 1734, cal dir que la castellanització és més aviat superficial, lèxica, i la sintaxi roman més o menys incontaminada, malgrat l'aparició d'alguns barbarismes: l'afebliment dels models de prosa culta és palès, però no tan greu com hom pensaria en principi. Hem de recordar aquí la lliçó de Josep Maria Nadal quan ens diu que la llengua entesa com a construcció històrica (és a dir, el codi, el model de llengua culta o *estàndard*) té dues característiques: l'artificiositat i la neutralitat, que la protegeixen del canvi més o menys espontani. Els lectors i oïdors de les diferents versions de la *Regla* no parlaven igual, ni de bon tros: el seu parlar era diferent, i ho havia de ser perquè era oral, espontani, dialectal; però a l'hora de llegir i d'escriure amb unes certes pretensions calia emprar el model establert, l'únic permès i real.

Això explica el fet que les diferències entre la més antiga de les versions i la seva germana de 1640 siguin mínimes: només hi trobam algun canvi ortogràfic (la pressió de la impremta s'havia de fer notar), i alguna altra minúcia que delata canvis esporàdics. I la *Regla* de 1734, que parteix d'una altra voluntat d'estil, tampoc es desfa totalment del llast dels models *clàssics*. La influència castellana és forta, però superficial: només afecta el lèxic i poca cosa més, i encara tenint en compte que el model era més o menys aquest, i que l'ús d'expressions castelleses era la norma per als escriptors o escriptors catalans del moment.

La introjecció del codi català, per tant, funcionà i fou més o menys efectiva durant tota l'Edat Moderna, bé que el segle XVIII ja presenta unes característiques pròpies de ruptura amb els mecanismes socials que fan possible aquesta introjecció: el projecte glotofàgic iniciat amb la Nova Planta suposà l'anihilació progressiva del mercat lingüístic català i l'aparició de nous models i de noves situacions. I així i tot, crec que podem afirmar que aquest model de prosa catalana culta va sobreviure encara fins ben entrat el segle XIX: la Renaixença no hauria estat possible sense ell, ni que fos per bandejar-lo. Sense aquesta introjecció del codi i de les normes, la llengua de cadascuna de les versions de la *Regla* hauria estat cada cop més dialectal i més castellanitzada, i no és així: encara som lluny dels models dialectalitzants del segle XIX.

En definitiva, la quasi total absència de mots i expressions castelleses o dialectals així com la utilització de formes comunes a altres zones del domini lingüístic palesen l'existència d'una mena de *català estàndard de l'Edat Moderna*, un model

més o menys general arreu del territori, referit sempre, és clar, a la parla escrita i culta. Així doncs, cal revalorar aquests textos moderns, ja que contràriament al que s'ha cregut fins fa ben poc, la llengua catalana de l'època no és *dialectal* ni *pobra*, ni es troba tan castellanitzada (almenys en determinats registres). Existí un català *referencial* més o menys comú (Rafanell 1999: 87), de qualitat notable, supradialectal i poc interferit, i aquesta és la gran lliçó que ens aporten els textos, que ens donen a conèixer canvis de models i no tant canvis en el sistema de la llengua —l'oral va per un camí i l'escrit per un altre, ja que no pot ser d'altra manera—, una llengua que respon a usos formals i literaris, que no cau en la dispersió dialectal ni es troba gaire malmesa pels barbarismes.

GUILLEM ALEXANDRE AMENGUAL I BUNYOLA
Universitat de les Illes Balears

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BUSQUETS 1684: Rafel Busquets, *Llibre de la invenció i miracles de la prodigiosa figura de Nostra Senyora de Lluc*.
- ESTELRICH 2002: Josep Estelrich i Costa, *El monestir de Santa Elisabet. Beguins, terceroles, jerònimes. Mallorca 1317-2000*, Palma, Documenta Balear.
- FELIU & JUHER 1999: *La invenció de les llengües nacionals*, ed. Francesc Feliu i Cristina Juher, Barcelona, Quaderns Crema.
- FERRANDO 1999: Antoni Ferrando, «El paper dels primers editors (1473-1523) en la fixació del català modern», *Caplletra*, 27, 109-136.
- MASSOT 1985: Josep Massot i Muntaner, *Els mallorquins i la llengua autòctona*, 2a edició, Barcelona, Curial.
- NADAL 1992: Josep Maria Nadal, *Llengua escrita i llengua nacional*, Barcelona, Quaderns Crema.
- RAFANELL 1999: August Rafanell, *La llengua silenciada*, Barcelona, Empúries.
- RAFANELL 2000: August Rafanell, *El català modern*, Barcelona, Empúries.
- RAFANELL & VALSALOBRE 1999: August Rafanell i Pep Valsalobre, «“Català” i “valencià” al primer Cinc-cents. A propòsit de dues edicions de l'*Spill de la vida religiosa*», *Caplletra*, 27, 137-165.
- SCHMID 1988: Beatrice Schmid, *Les «traduccions valencianes» del «Blanquerna» (València 1521) i de la «Scala Dei» (Barcelona 1523)*. *Estudi lingüístic*, Barcelona, Curial-PAM.